

te registrom tipova i motiva. Uz to je priložen popis literature i geografska karta Sri Lanke.

Vilko ENDSTRASSER

Izvorna tibetska religija prije dolaska buddhizma poznata pod imenom *bon* dio je tradicije koju Tibetanci baštine zajedno s turkijskim narodima i Mongolima, a njezini sastavni elementi uglavnom su animističkog i šamanističkog porijekla. *Bon* predaje ispunjene su nizom kozmogonijskih priča (br. 1-4). "Na početku bijaše prvobitno Ništa, Praznina", tako počinje starotibetska

kozmogonija preuzeta iz jednog starog, svetog *bon* teksta koji prenosi mitsku pripovijest o nastanku svijeta združenu s genealogijom čovjekovog nastanka vezanog uz silazak božanskog sina na zemlju, što je raširen motiv među istočnoazijskim narodima (npr. Tangun u Koreji). U samom početku nastanka svijeta spominju se elementi svjetla i mraka koji nesumnjivo dolaze u *bon* posredstvom iranskih utjecaja. Zanimljivo je spomenuti kako u kozmogoniji susrećemo i buddhističke motive, kao npr. 18 tjelesnih znakova rTing-khritschen bar-lha kojega se kao ukras na glavi spominje zlatna stupa mTschorten. Prisutnost buddhističkih motiva u tekstovima *bon-po* objašnjava se činjenicom da tek u 8. st. prema buddhističkom uzoru *bon* pisci počinju zapisivati vlastitu književnost što je omogućilo i prodor buddhističkog svjetonazora u predaje. Ipak, djela se mogu smatrati autentičnima i gotovo da se ne razlikuju od najstarijih originala iskopanih u kineskom Turkestanu.

Duhovni svijet prebuddhističkog Tibeta otvara nam se i posredstvom čarobnjačkih priča (br. 11, 31, 37) te priča o životinjama (br. 9, 13-18) iako pod brojevima 14-16 koje je sakupio kapetan O'Connor, prisutne životinje kao što su šakal, tigar i slon upućuju na njihovo indijsko porijeklo: epske priče iz ciklusa *Ge-sar* prevedene su ovdje pod br. 5 i 6 a njihov je junak poznat diljem Tibeta i izvan njega u mnogim književnim i usmenim recenzijama.

Spoj tibetskog i buddhističkog predodžbenog svijeta susrećemo u priči br. 2 gdje se porijeklo Tibetanaca izvodi iz, u majmuna inkarniranog, bodhisattve Avalokitešvare. Iako ta identifikacija može biti sekundarna, postoji mogućnost da je majmun jednom bio tibetska totemska životinja. Bodhisattva Avalokitešvara i danas se smatra vrhovnim zaštitnikom Tibeta a utjelovljuje se u osobi Dalai Lame.

Osim izvorno tibetskih priča (br. 1-21), ostale objavljene u ovoj knjizi prevedene su s indijskih jezika i iako su našle svoje mjesto u tibetskom buddhističkom kanonu, one pripadaju indijskoj književnosti i dragocjene su nam upravo stoga što je njihov indijski predložak izgubljen.

Knjiga sadrži opširan deskriptivan pogovor o objavljenim pričama a u prilogu su uz opaske navedeni izvori i popis literature.

Snježana ZORIĆ

Za razliku od većine zbirki publiciranih u nadasve vrijednoj ediciji *Märchen der Weltliteratur* a nastalih kao rezultat terenskog rada i bilježenja usmenih predaja pojedinih naroda, buddhističke su priče izbor iz *jataka*, "priča o Buddhinim rođenjima", kanoniziranih u ceylonskoj predaji na jeziku *pali*, buddhističke škole *vibhajyavada*. Prvobitno te priče nisu predstavljale korpus danas poznat pod imenom *jataka*, one, naime, nisu

Buddhistische Märchen, aus dem alten Indien, ausgewählt und übertragen von Else Lüders, Nachwort von Heinrich Lüders, Eugen Diederichs Verlag GmbH & Co. KG., Köln 1985, 407 str. (Die Märchen der Weltliteratur)

najednom nastale među buddhistima, nego pripadaju narodnom pjevanju raširenom u Indiji u prebuddhističko i ranobuddhističko vrijeme, dakle, nešto prije 6. st. To zaključujemo po tome što iste priče nalazimo u kasnijoj brahmanističkoj literaturi i književnosti *jaina*, a oni zasigurno nisu koristili buddhistička djela kao svoju inspiraciju. Vidi se to i iz samog sadržaja *jataka* koji ponekad sadrži elemente sasvim oprečne buddhizmu ili ih uopće ne sadrži. Buddhisti dakle, nemaju, kako su prije 60-tak godina smatrali indolozi, vlastitu književnost u smislu izvornog stvaralaštva, nego su naprotiv, na temelju starih pripovijedaka, buddhizirajući ih, stvarali svoje. Njihova je zasluga u tome što su nam do danas sačuvali stari oblik narodnog pjesništva, usprkos tome što ih pri sakupljanju nije vodio literarni interes nego praktični ciljevi.

Jatake možemo razlikovati po tome da li donose "priče iz sadašnjosti" - *paccuppannavathu* ili "priče iz prošlosti" - *atitavathu*. *Paccuppannavathu* su uglavnom kratke i Buddha ih izriče na poticaj nekog od redovnika ili laika kao naputak za ispravno ponašanje. Izvanjski je oblik *jataka* standardiziran; one počinju opisom okolnosti u kojima se priča izriče, u prozi su i završavaju poukom - *samodhana*.

Atitavathu opisuju uglavnom jedan osobni događaj iz Buddhinih prethodnih života pri čemu ga se u svim tim pričama naziva velikim bićem - *mahasatta* ili bićem prosvjetljenja - *bodhisatta*.

Bodhisatta se može preporučati kao neka od životinja (gazela, zec ili ptica), kao čovjek (kralj, ministar, *brahman*, zanatlija, razbojnik) pa čak i kao sam bog, što je u skladu s buddhističkim poimanjem božanske prirode koja nije besmrtna nego jednako kao i sva bića podložna zakonu *karme* i preporođanja. Kada istekne njihovo vrijeme, bogovi mijenjaju obitavalište i počinju novu egzistenciju. Nikada se, međutim, *bodhisatta* ne može utjeloviti kao žensko biće. Iako ne nužno i glavni lik priče, u svakoj se od njih opisuju *bodhisattine* vrline - nesebičnost, čudoređe, odricanje, snaga, strpljivost, istinoljubivost, odlučnost, prijateljstvo i ravnodušnost. Njih 10 jest ono što *bodhisatta* treba zadobiti krugom svojih beskrajnih rođenja.

Nakon *samodhane*, obično se opisuje čudesno djelovanje priče na slušaoca.

U pripovijetke u prozi ubačeni su stihovi tzv. *gathe*. Njih izgovara Buddha kao potpuno prosvjetljena osoba i ti su stihovi zapravo srž svog pripovijedanja. Gotovo bi se moglo reći da buddhisti cijelu prozu doživljavaju kao komentar ili objašnjenje stihovima. Stihovi su stariji od proze što se daje zaključiti i iz jezika koji je arhaičniji. Poteškoće u njihovu razumijevanju postojale su već u starije vrijeme jer ih obično prate komentari s različitim gramatičkim, leksičkim i sadržajnim objašnjenjima. *Gathe* su se prvobitno pjevale i to vjerojatno uz pratnju indijskog instrumenta vina, o čemu govori i etimologija riječi od korijena GA - pjevati.

Sadržaj *jataka* mješavina je bajki, novela, legendi, šaljivih priča i basni pri čemu se nastojanje ka poduci i moraliziranju tu i tamo zapaža.

Za svjetsku književnost ove su priče, kako kaže Lüders u Pogovoru, od neprocjenjive važnosti. One su prodrle daleko preko granica Indije i zadobile svoje mjesto u književnosti Zapada ali i kršćanskim legendama i životopisima svetaca (vidi *Nigrodha* i *Sutasomajataku*).

Knjiga uz pogovor donosi vrijedna objašnjenja *palijskih* imena i izraza, premda nije opterećena minucioznim filološkim pojedinostima.

Snježana ZORIĆ

Indische Märchen, Herausgegeben und übertragen von Johannes Hertel, Eugen Diederichs Verlag, Köln 1986, 418 str. (Die Märchen der Weltliteratur)

Ova zbirka indijskog pripovijednog umijeća ne prikazuje sva slavne djela te tradicije. Nju treba, kako u pogovoru kaže urednik i prevodilac Johannes Hertel, shvatiti kao pokušaj da se predstave glavni žanrovi toga umijeća koji su njemu bili dostupni.

Primjeri sabrani u ovom svesku pokazuju umijeće pripovijedanja u rasponu od najstarijih vedskih vremena do suvremenih indijskih jezika. Knjiga je i podijeljena prema kronološkom kriteriju na vedsku književnost, iz čijeg je korpusa sastavljač izabrao građu